

---

SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK  
XXIV

THE MIDDLE AGES  
IN SERBIAN SCIENCE, HISTORY,  
LITERATURE  
AND ARTS  
VIII

SYMPOSIUM  
DESPOTOVAC–MANASIJA, AUGUST 20–21, 2016

Editorial Board

*Stanoje Bojanin, PhD (Belgrade, Serbia); Zlata Bojović, PhD, corresponding member of SASA (Belgrade, Serbia); Pavle Dragičević, PhD (Banja Luka, Republic of Srpska); Ekaterina Yakushkina, PhD (Moscow, Russia); Gordana Jovanović, PhD (Belgrade, Serbia); Viktor Savić, PhD (Belgrade, Serbia); Radoslava Stankova, PhD (Sofia, Bulgaria); Rada Stijović, PhD (Belgrade, Serbia); Jelica Stojanović, PhD (Nikšić, Montenegro); Ljiljana Stošić, PhD (Belgrade, Serbia); Wolfgang Steininger, PhD (Graz, Austria)*

Editor-in-Chief  
GORDANA JOVANOVIĆ

DESPOTOVAC  
2017

---

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА  
XXIV

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ  
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,  
КЊИЖЕВНОСТИ  
И УМЕТНОСТИ  
VIII

НАУЧНИ СКУП  
ДЕСПОТОВАЦ–МАНАСИЈА, 20–21. АВГУСТ 2016

Редакција

*др Сјаноје Бојанин (Београд, Србија); др Злаїта Бојовић,  
дојисни члан САНУ (Београд, Србија); др Павле Драгичевић  
(Бања Лука, Република Српска); др Лекаїерина Јакушкина  
(Москва, Русија); др Гордана Јовановић (Београд, Србија);  
др Викїор Савић (Београд, Србија); др Радослава Сїанкова  
(Софија, Бугарска); др Рада Сїијовић (Београд, Србија);  
др Јелица Сїојановић (Никшић, Црна Гора); др Љиљана  
Сїошић (Београд, Србија); др Волфганг Шїајнгер (Грац,  
Аустрија)*

Главни уредник  
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ  
2017

## УГРИ И СРПСКО-УГАРСКИ ОДНОСИ У БИОГРАФИЈИ ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА КОНСТАНТИНА ФИЛОЗОФА

У раду су анализирани подаци о Угрима и српско-угарским односима које доноси Константин Костенечки у својој биографији деспота Стефана Лазаревића. Поређењем са другим документарним и наративним историјским изворима, првенствено оним угарског порекла, показана је тачност и прецизност неких Константинових навода, а указано је и на неке који немају потврде у другим изворима.

*Кључне речи:* Константин Филозоф, деспот Стефан Лазаревић, Србија, Угарска, Угри, српско-угарски односи, краљ Жигмунд Луксембуршки, Османлије, XV век.

Приводећи крају свој животопис деспота Стефана Лазаревића, Константин Костенечки, познат као Филозоф, овако је окарактерисао своје дело: „Ово дакле, не написасмо само као житије, него као (да сам) летописац са свим осталим (стварима).“<sup>1</sup> Захваљујући оваквом концепту Константиновог дела и пишчевој доброј обавештености о животу и делатности српског владара, његова биографија деспота Стефана је упр-

\* aleksandar.krstic@iib.ac.rs; albited@gmail.com

\*\* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (бр. 177029), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

<sup>1</sup> В. Јагић, *Константиин Филозоф и његов Живој Стефана Лазаревића, десјоџа српскога*, Гласник Српског ученог друштва 42, 1875, 327 (фототипско издање прир. Ђ. Трифуновић, Горњи Милановац, 2004); К. Куев, Г. Петков, *Сѣбрани съчинения на Константин Костенечки*, Изследване и текст, София, 1986, 425. Цитате из Константиновог дела доносимо у најновијем преводу Г. Јовановић: *Константин Филозоф, Живој Стефана Лазаревића десјоџа српскога*, Београд, 2009, 104. Уп. Г. Јовановић, *Проблеми перевођења житија десјоџа Стефана Лазаревића на савремени српски језик*, у: Деспот Стефан и његова Манасија, Дани српскога духовног преображења XV, Деспотовац, 2008, 77–81.

кос тешком и на махове једва разумљивом стилу изузетан, прворазредан историјски извор за српску историју краја XIV и прве трећине XV века. Ово, наравно, није никаква новост за историјску науку, будући да је још 1896. године Станоје Станојевић објавио студију о *Живоју десјоѿа Сѿефана Лазаревића* Константина Филозофа као историјском извору.<sup>2</sup> Константиново дело користили су и користе бројни историчари, историчари уметности и књижевности, археолози, лингвисти, теолози и др., свако из угла своје струке, тражећи и налазећи у њему теме и обиље података за своја истраживања. Историчари су, разумљиво, првенствено заинтересовани за изворну вредност Константинових вести за историју Србије и суседних земаља у периоду владавине деспота Стефана Лазаревића.<sup>3</sup> Иако је прошло 120 година од Станојевићеве студије, и за то време је настала бројна научна литература која се односи на биографију деспота Стефана Константина Костенечког, ово дело још увек није исцрпено као истраживачка тема.<sup>4</sup> Бавећи се српско-угарским односима у позном средњем веку и користећи угарску архивску грађу и друге документарне и наративне изворе, били смо у прилици да проверимо наводе Константина Филозофа о теми из наслова нашег саопштења. То нас је определило да овом приликом изнесемо нека од сазнања и закључака до којих смо дошли.

<sup>2</sup> S. Stanojević, *Die Biographie Stefan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle*, Archiv für slavische Philologie 18, 1896, 409–472. О Константину Филозофу и његовом *Живоју десјоѿа Сѿефана Лазаревића* в. и М. Кашанин, *Српска књижевности у средњем веку*, Београд, 1975, 1990<sup>2</sup>, 394–423; Д. Богдановић, *Историја сѿаре српске књижевности*, Београд, 1980, 214–218; К. Куев, Г. Петков, *Сѿбрани сѿчинения*, 11–20, 328–361; у овим делима наведена је и друга старија релевантна литература. Од најновијих домаћих радова поменућемо: Г. Јовановић, *Констјантјин Филозоф и ѿаѿиријарх Јефѿимјје Трновски*, у: Ресава (Горња и Доња) у историји, науци, књижевности и уметности, Дани српскога духовног преображења XI, Деспотовац, 2004, 49–56; иста, *Констјантјин Филозоф (Констјантјин Косѿенечки) и доба десјоѿа Сѿефана Лазаревића*, Ethnoslavica, Wiener Slawistischer Almanach Sonderband 65, Wien, 2006, 71–76; иста, *Десјоѿ Сѿефан Лазаревић у виђењу свога биографа Констјантјина Косѿенечког (Констјантјина Филозофа)*, у: Деспот Стефан Лазаревић у науци, историји, књижевности и уметности, Дани српскога духовног преображења XVI, Деспотовац, 2009, 17–23.

<sup>3</sup> Најважнија историографска литература од значаја за нашу тему биће наведена у напоменама које следе.

<sup>4</sup> Тако, примера ради, само у претходном зборнику *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VII*, Дани српскога духовног преображења XXIII, Деспотовац, 2016, постоје два рада која се на различит начин и из различитих угла баве Константиновим животописом деспота Стефана: М. Ивановић, *Власѿела у Жѿиѿију десјоѿа Сѿефана Лазаревића Констјантјина Филозофа*, 41–56, и П. Дилпарић, *Појам акрѿѿега у Живоју десјоѿа Сѿефана Констјантјина Филозофа*, 183–208.

Имајући у виду значај српско-угарских односа током владавине деспота Стефана Лазаревића, није чудо што они у Константиновој биографији српског владара заузимају значајно место. Додуше, посвећено им је знатно мање простора него Османлијама и деспотовој политици према Бајазитовим синовима и њиховим међусобним сукобима, у које су Лазаревићи и Бранковићи били дубоко уплетени.<sup>5</sup> То је, наравно, реални одраз разлике у утицају које су крајем XIV и првих деценија XV столећа две суседне, међусобно сукобљене силе имале на прилике у Србији, али и на судбине српских династа, укључујући и главног јунака Константиновог приповедања – деспота Стефана. Када су у питању српско-угарски и угарско-османски односи, занимљив је избор догађаја који привлаче Константинову пажњу и простор који им учени писац даје. Тако, описујући тешке прилике после Косовске битке и околности у којима је кнегиња Милица прихватила Бајазитову врховну власт, Константин Филозоф само кратко помиње да су се „западни суседи“ спремали на рат.<sup>6</sup> Ратовање краља Жигмунда Луксембуршког у Србији у јесен 1389. године, када су освојени градови Борач и Честин, али и током наредне четири године, када је угарски владар сваке године узастопно упадао на територију српске државе, учени Бугарин уопште не спомиње.<sup>7</sup> Затим следи извесна хронолошка збрка, јер се прво описују

<sup>5</sup> Искрпно користећи Константиново дело у својој монографији о борбама међу Бајазитовом синовима и османском друштву у првим деценијама XV столећа, и поредџи његове податке са вестима османских хроничара и историчара, Недим Филиповић је пре скоро пола столећа показао колико је Константин Костенечки био добро упућен не само у непосредне односе деспота Стефана с Османлијама већ и у друге догађаје у османској држави у то време: N. Filipović, *Princ Musa i šejh Bedreddin*, Сарајево, 1971, 66–71, 93, 108, 121, 132–133, 141–142, 147–162, 168–170, 324–331, 340–358, 363–364, 370–374, 399–407, 414–421, 426–472, 487–488, 506–514. Да Константиново дело „допуњава сву недореченост византијских, али и других извора који прате поменути период, поглавито када је реч о тешко докучивим догађајима из времена грађанског рата међу Бајазитовим синовима“, констатовала је и М. Николић, *Византијски њисци о Србији (1402–1439)*, Београд, 2010, 26, *passim*.

<sup>6</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 262; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 376; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 33.

<sup>7</sup> О овим догађајима в. В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби до 1402. године*, Историјски гласник 1–2, 1959, 96–112; *Историја српског народа*, II, ур. Ј. Калић, Београд, 1982, 47–48 (С. Ђирковић); В. Јовановић, *Борач и Честин. Прилог њроучавању средњовековних градова у Србији*, Историјски гласник 1–2, 1985, 14–19, 28–29; П. Рокаи, *Краљ Жигмунд и Угарска ѡрема Србији ѡсле Косовске битке*, Глас САНУ 378, Одељење историјских наука 9, 1996, 145–150; Р. Engel, *A török-magyar háborúk első éve (1389–1392)*, *Nadtörténelmi Közlemények* 111, 1998, 557–568; М. Шунца, *Моравска Србија на крају XIV века: ѡишање државно-ѡравног континиуиѡиѡа у свейлу ѡграниченог суверениѡиѡа*, у: Моравска Србија, историја, књижевност, уметност, ур. С. Мишић, Крушевац, 2007, 39–48; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку*.

оптужбе које су одметнуте српске велможе износиле султану Бајазиту о Стефановим везама с Угрима, обрачун српског кнеза с опозицијом и његово правдање пред османским сизереном због веза с Угрима, што се све дешавало током 1398. године.<sup>8</sup> Тек после тога писац се враћа на крупне догађаје који су се одиграли две године раније: Никополску битку, бекство „западног владоаца“, тј. краља Жигмунда у Цариград, Бајазитов упад у јужну Угарску, пресељавање становника Сремске Митровице и разарање Земуна.<sup>9</sup> Поменуте грешке у хронологији давале су за право историчарима да закључе да се и Константинови наводи о угарским нападима на Србе у време Стефановог одсуства, заузимање Борача и плењење „многих крајева“ заправо односе на догађаје из јесени 1389. године.<sup>10</sup> Ипак, Константин изричито каже да су се поменуте борбе у Србији одиграле после Никополске битке и страдања Митровице и Земуна. Захваљујући повељи краља Жигмунда за великаша Петра Перењија из 1411. године, данас знамо да су Угри упадали у Србију и 1397. године, и да су се ратне операције одвијале у рејону Рудника, где је на мети нападача била иначе непозната тврђава Неваде, али и на територији жупе Борач, где су Угри нападали тврђаву

*Историјско-географска студија*, Пожаревац, 2007, 29–30; А. Крстић, *Град Некудим и Некудимска власи*, *Историјски часопис* 55, 2007, 100; Б. Стојковски, *Кнез Лазар и Угарска*, у: *Власт и моћ. Властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године*, ур. С. Мишић, Крушевац, 2014, 233–238.

<sup>8</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 266–269; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 379–381; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 37–40; М. Пурковић, *Кнез и десјоји Стефан Лазаревић*, Београд, 1978, 24, нап. 74, 46–54; *Историја српског народа*, II, 62–63 (С. Ћирковић); М. Шуица, *Завера власите ле проиив кнеза Стефана Лазаревића 1398. године*, *Историјски гласник* 1–2, 1997, 17–20; исти, *Нарастање нових моћника (1389–1402)*, у: *Власт и моћ. Властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године*, ур. С. Мишић, Крушевац, 2014, 29–32; исти, *О години одласка кнеза Стефана Лазаревића у Севасију*, *Зборник радова Византолошког института* 50, 2013, 802–809.

<sup>9</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 270–271; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 82–383; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 41–42. О овим догађајима в. В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби*, 114–115; М. Пурковић, *Кнез и десјоји*, 38–43; *Историја српског народа*, II, 58 (С. Ћирковић); М. Шуица, *Бијка код Никойоља у делу Константинова Филозофа*, *Историјски часопис* 58, 2009, 109–124, где је наведена бројна старија и новија литература о Никополској бици. Како је још С. Станојевић приметно, Константин уопште не помиње Стефаново учешће у Никополској бици: S. Stanojević, *Die Biographie*, 424.

<sup>10</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 271; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 383; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 42–43; S. Stanojević, *Die Biographie*, 418, пар. 2, 427; В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби*, 101–102; В. Јовановић, *Борач и Чесјин*, 19–20; с друге стране, С. Новаковић, *Срби и Турци XIV и XV века*, Београд, 1893, 311, ово Константиново казивање везује за 1398. годину, али га је С. Ћирковић у *Дојунама и објашњењима* уз треће издање (1960), на стр. 465, исправљао према Станојевићу.

Честин. Упознајући пре две деценије нашу научну јавност са подацима Жигмундове повеље за Перењија, Сима Ћирковић је скренуо пажњу на то да Константиново приповедање о угарском заузимању града Борача ипак највероватније треба повезати с догађајима из 1397. године, а не с оним из 1389. године.<sup>11</sup>

Константин Филозоф се поново враћа српско-угарским односима говорећи о споразуму деспота Стефана и краља Жигмунда с краја 1403. или почетка 1404. године, којим је српски владар постао вазал угарског краља и заузврат добио Београд, делове Мачванске бановине који су се налазили јужно од Саве и комплекс земљишта звани Детошевина у ваљевском крају.<sup>12</sup> Као што је добро познато, деспотов биограф овај споразум представља као договор две равноправне стране, израз настојања „западног цара“, кога иначе ниједном у свом спису не именује његовим именом,<sup>13</sup> да склопи пријатељство са деспотом Стефаном. Константин тврди да је иницијатива потекла с угарске стране и помиње долазак Жигмундовог поклисара, кога је деспот достојно угостио и с којим је постигао споразум.<sup>14</sup> Грађа проистекла из канцеларије краља Жигмунда Луксембуршког даје потврду Константинових вести. Тако из повеље за Филипа Схоларија (Пипа Спана) из 1407. године сазнајемо да је он, који је у то време као тамашки жупан руководио одбраном јужних угарских граница, водио успешне преговоре с деспотом Стефаном о

<sup>11</sup> E. Mályusz, I. Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár: III (1411–1412)*, Budapest, 1993, 214–25, nr. 692; I. Tringli, *A Perényi család levéltára 1222–1526*, Budapest, 2008, 164–166, nr. 329; С. Ћирковић, *Неваде: нејознајни ујврђени град у Србији*, Историјски гласник 1–2, 1995, 16–21. В. и М. Шуница, *Завера власијеле*, 15–16.

<sup>12</sup> Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд, 1967, 83–84; *Историја српског народа*, II, 70–71 (Ј. Калић); М. Пурковић, *Кнез и десиој*, 73–75; С. Ћирковић, „Црна Гора“ и проблем српско-угарског граничног подручја, у: Ваљево – постанак и развој градског средишта, Ваљево, 1994, 63–66, 74–75; А. Крстић, *Београдско писмо краља Жигмунда грађанима Шојрона (7. новембар 1427. године)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 33, 2012, 23–25.

<sup>13</sup> Ово је тим занимљивије када се има у виду да Константин по имену наводи не само византијске царе и османске султани – кана Тимура („Демира“), влашког војводу Мирчу, господара Митилена „Катеолуза“ (Гатилузија) – већ и бројне турске званичнике и ратнике. Нису увек јасни ни разлози због којих деспотов биограф одређене српске личности наводи по имену више пута (на пример, војводе Михаила и Витка), друге само једном, иако их помиње на више места (на пример, деспотову сестру Оливеру), а неким уопште не доноси име (као што је заповедник Сталаћа, чију херојску смрт описује). С. Ћирковић, *О књијору Каленића*, Зограф 24, 1995, 66, указао је на то да су неки од оних које Филозоф именује (челник Радич, војводе Михаило и Шаин, Богдан) још увек нешто значили у српском друштву у време када је он писао деспотов животопис (1431–1433). О српској властели у Константиновом делу в., такође, М. Ивановић, *Власијела у Жијију*, 41–56.

<sup>14</sup> В. Јагић, *Константијин Филозоф*, 284; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 393; К. Филозоф, *Живој*, прев. Г. Јовановић, 56.

његовом признавању суверенитета угарске круне.<sup>15</sup> Будући да је краљ Жигмунд у то време насупрот Османлијама настојао да формира ланац вазалних држава, од Босне краља Остоје преко Стефанове Србије и Влашке Мирче Великог до Бугарске, у којој је Константин Шишман започињао устанак против Турака, тврдња Константина Костенечког о Жигмундовој иницијативи за српско-угарски споразум може се прихватити као сасвим веродостојна.<sup>16</sup>

Док добијање угарских делова Мачве и Детошевине уопште не помиње, Константин Костенечки детаљно описује деспотов труд око изградње и утврђивања Београда.<sup>17</sup> Историчари и археолози су Константинов опис „седмоврхог“ Београда користили као један од главних писаних извора за утврђивање топографије деспотове престонице,<sup>18</sup> а цитат из аренге деспотове повеље Београду, који наводи раније у свом тексту,<sup>19</sup> значајан је доказ да је Константин користио бар неке писане изворе. Тиме његове тврдње о трговачким повластицама датим београдским грађанима и трговцима додатно добијају на снази, укључујући и ону да је деспот Стефан од околних владара, међу њима и од угарског краља, измолио да се трговци из Београда ослободе дажбина.<sup>20</sup>

Учешће угарских и босанских одреда у великој коалицији против принца Мусе 1413. године деспотов биограф помиње узгред.<sup>21</sup> Из дубровачке грађе зна се да је угарски одред предводио мачвански бан Јован Мароти (Моровићи), а да се помен босанских одреда односи на

<sup>15</sup> G. Wenzel, *Okmánytár Ozorai Pipó történetéhez*, I, Történelmi tár, 1884, 22.

<sup>16</sup> М. Динић, *Писмо угарског краља Жигмунда бургундском војводи Филију*, Зборник Матице српске за друштвене науке 14–15, 1956, 93–98; Ј. Радонић, *Споразум у Таши 1426. и српско-угарски односи од XIII до XVI века*, Глас СКА 187, 1941, 145–149; М. Пурковић, *Кнез и деспои*, 73–75; *Историја српског народа*, II, 70–71 (Ј. Калић); I. Hațegan, *Filippo Scolari. Un condottier italiano pe meleaguri dunărene*, Timișoara, 1997, 16.

<sup>17</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 285–288; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 393–396; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 57–61.

<sup>18</sup> М. Поповић, *Београдска њврђава*, Београд, 2006<sup>2</sup>, 86–121; Г. Јовановић, *Опис Београда у Живију деспои Стефана Лазаревића од Константинова Филозофа*, у: Ресава (Горња и Доња) у историји, науци, књижевности и уметности II, Дани српскога духовног преображења XII, Деспотовац, 2005, 21–26.

<sup>19</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 272; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 383; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 43; А. Младеновић, *Повеље и писма деспои Стефана. Тексти, коментари, снимци*, Београд, 2007, 347, где је наведена и ранија литература о Београдској повељи.

<sup>20</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 287–288; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 395; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 60–61; Ј. Калић, *Београдска повеља деспои Стефана Лазаревића*, у: Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора, ур. С. Пирковић, К. Чавошки, Београд, 2009, 188–197.

<sup>21</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 307; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 410; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 82.

деспотовог зета Сандаља Хранића и његове снаге.<sup>22</sup> Тек пошто је описао обрачун са Мусом и споразум који је деспот Стефан постигао са новим султаном Мехмедом, те излагао о деспотовом милосрђу према убоги-ма, Константин се у 77. глави свог списка враћа на српско-угарске односе. Описујући необичну и контрадикторну ситуацију у којој се налазио деспот Стефан као вазал и османског и угарског владара, Константин Филозоф у својој интерпретацији не помиње двоструку потчињеност и потенцијалне опасности таквог стања, већ деспотову политику слави као врхунац државничке мудрости и умећа, која је и под његовим наследником постала правило. Константин примећује да таква деспотова позиција није била по вољи „западнима“, тј. Угрима, али да су морали да је трпе, знајући да је он „као неки штит и непоколебљива сила“,<sup>23</sup> односно, преведено на модерни језик, да деспот и његова држава представљају тампон зону према Османском царству.

У истом одељку помињу се неки значајни моменти и чињенице везани за деспотов положај према Угарској и њеном владару, на првом месту његово присуство „сабору западних краљева и друге госпде код краља угарског (који је требало) да иде у Констанцу и Рим на крунисање“.<sup>24</sup> Као што је познато, ради се о свечаној прослави у угарској престоници у мају 1412. године, поводом споразума склопљеног 15. марта исте године између краља Жигмунда и пољског краља Владислава. На свечаности су, поред немачких херцега и бројних грофова и великаша, учешће узели и босански краљ Остоја, херцег Хрвоје Вукчић, велики војвода Сандаљ Хранић и кнез Павле Раденовић.<sup>25</sup>

<sup>22</sup> J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae. Ragusa és Magyarország összeköttetésekének oklevéltára*, Budapest, 1887, 224–226; J. Радонић, *Дубровачка акција и новеље*, I/1, Београд, 1934, 225–226; S. Stanojević, *Die Biographie*, 449–451; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд, 1952, 344–345; J. Радонић, *Споразум у Таџиу*, 163–164; N. Filipović, *Princ Musa*, 469, 506–514; М. Пурковић, *Кнез и деспоин*, 104–106; *Историја српског народа*, II, 88–90 (Ј. Калић); P. Rokai, *Istoriya porodice Maroti*, Beograd, 1983, doktorska disertacija, 212–214; М. Спремић, *Деспоин Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд, 1994, 61–62; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo, 2009, 197–198.

<sup>23</sup> В. Јагић, *Константинови Филозоф*, 311–312; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413; К. Филозоф, *Живоин*, прев. Г. Јовановић, 86–87.

<sup>24</sup> *Истѳо*.

<sup>25</sup> E. Mályusz, I. Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, III, 527, nr. 2224; G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/5, Budaе, 1842, 246–248; J. Радонић, *Споразум у Таџиу*, 157; М. Пурковић, *Кнез и деспоин*, 101–102; *Историја српског народа*, II, 87 (Ј. Калић); Е. Filipović, *Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika*, u: *Spomemica akademika Marka Šunjića (1927–1998)*, Sarajevo, 2010, 288–296, 306; N. C. Tóth, *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozői a lublói béke után (1412–1424)*, *Történelmi szemle* 56, 2014, 345.

Константин затим наводи како је деспот од угарске земље добио много дарова: утврђене градове, села и остало, што је било општепознато и суседним државама, те да је по повратку угарског краља са његовог седмогодишњег избивања из краљевине<sup>26</sup> деспот сваке године одлазио на „западни сабор“, и да се никада није вратио а да није добио нове градове и земље.<sup>27</sup> Поменути наводи деспотовог биографа су сасвим тачни. Наиме, српски владар је 1411. године обновио и оснажио своје вазалне односе према угарској круни, па је заузврат добио бројне поседе широм Угарске краљевине. У деспотове руке су 1411. године доспели град Дебрецин у Бихарској и варош Бесермењ у Саболчкој жупанији са припадајућим селима и пустарама, укупно њих 34, затим вароши Сатмар, Нађбања и Фелшебања у Сатмарској жупанији са 18 села и селишта, рудницима сребра и злата и ковницом новца, у Торонталској жупанији тврђава Бечеј, на острву у Тиси, са варошима Бечеј, Бечкерек, Арача и Башаид.<sup>28</sup> Изгледа да је у исто време деспот добио у Бодрошкој жупанији Арнат, Арањан и Апатин, где је било седиште његовог заступника. Прве сачуване вести о тим деспотовим поседима потичу из средине 1417. године, када су његови тамошњи фамилијари и службеници оптуживани за наношење штете другим властелинствима претходне године.<sup>29</sup> Деспот је највероватније истом приликом, 1411. године, добио и босанску Сребрницу, у време када је велики део земље Усоре у босанској Посавини доспео под директну угарску власт.<sup>30</sup>

<sup>26</sup> Време од краја 1412. до почетка 1419. године краљ Жигмунд је проводио на Западу, боравећи у Италији, затим на црквеном сабору у Констанци, а касније путујући по Немачкој, Француској и Енглеској: J. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, München, 1996, 169–278; P. Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York, 2001, 229–230.

<sup>27</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 311; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413; К. Философ, *Живоїѣ*, прев. Г. Јовановић, 86.

<sup>28</sup> I. Nagy, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, VI, Budapest, 1894, 146–148; L. Thallóczy, A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, u: Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2, Budapest, 1907, 52–57; T. Ortway, F. Pesty, *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez I: 1183–1430*, Pozsony, 1896, 478–479; A. Magina, *Câteva documente privind comitatul Torontal în prima jumătate a secolului al XV-lea*, Banatica 22, 2012, 63–65; J. Радонић, *Сїоразум у Таїїи*, 158–160; *Исїорија срїског народа*, II, 74, 85–87, 322–323 (J. Калић, С. Ћирковић); А. Крстић, *Десїоїѣ Сїефан Лазаревїѣ и Баїїочина*, у: Споменица академика Милоша Благојевића, ур. С. Мишић, Београд, 2015, 108–109, 111–112.

<sup>29</sup> I. Nagy, *Codex Zichy*, VI, 451–453, 463–467; С. Ћирковић, *Исїорија Сомбора*, Домети 74–75, 1993, 76–78, 93, истиче да су ти поседи припадали Калочкој надбискупији и да су само били дати у залог деспоту Стефану, јер су се касније поново налазили у рукама старог власника.

<sup>30</sup> М. Динић, *За исїорију рударскїѣ у средњовековној Србији и Босни*, I, Београд, 1955, 57–58; А. Веселиновић, *Држава срїских десїоїѣа*, Београд, 2006<sup>2</sup>, 115–

Деспот Стефан Лазаревић је примао нове донације од угарског краља и након 1411. године. Добру обавештеност Константина Костенечког о деспотовим угарским пословима и новодобијеним поседима потврђују и угарски извори. Тако је управо у периоду после Жигмундовога повратка у Угарску 1419, односно око 1422/1423. године српски владар стекао и град Мункач у Берешкој жупанији са припадајућим властелинством, које су, према нешто каснијим подацима (1445), чинили још вароши Берг, Ламбертсас (Берегсас) и Вари са укупно 28 села.<sup>31</sup> Деспот је пред крај живота, по одобрењу краља Жигмунда, становницима своје вароши Мункач доделио право да одржавају годишњи сајам у трајању од 15 дана, који је почињао на празник светих Козме и Дамјана (27. септембра).<sup>32</sup> У Абаујској жупанији деспот Стефан је око 1422. године од краља добио градове Болдогке и Регец са њиховим властелинствима, а у Земпленској градове Таљу и Токај са одговарајућим припадајућим поседима.<sup>33</sup> Деспот је такође добио и палату у Италијанској улици у Будиму, у којој је одседао у време својих боравака у угарској престоници.<sup>34</sup> Није извесно да ли је Стефан Лазаревић добио и поседе у Бачкој, Сремској и Крашовској жупанији, који су се касније налазили у власништву његовог наследника Ђурђа Бранковића, што се чини вероватним, а иста недоумица присутна је и за још неке деспотске поседе на територији Угарске (на пример, оне у жупанији Спољни Солнок).<sup>35</sup>

116; Ј. Мрغيћ, *Северна Босна XIII–XVI век*, Београд, 2008, 105; Д. Ковачевић-Кojiћ, *Средњовековна Сребреница XIV–XV вијек*, Београд, 2010, 19.

<sup>31</sup> А. Крстић, *Документи о угарским поседима десиоџа Ђурђа дајим у залог Јовану Хуњадију 1444. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 32, 2011, 132–154; Р. Engel, *Magyarország világi archontológiája (1301–1457)*, I, Budapest, 1996, 369–370.

<sup>32</sup> J. Balajthy, *Munkács. Azaz: Munkács városának és várának topographiai, geographiai, históriai és stastistikai leírása*, Debreczen, 1836, 170; A. Sas, *Szabadalmas Munkács város levéltára 1376–1850. A régi városi archívum történetének, anyagának és csoportosítási rendjének ismertetése*, Munkács, 1927, 28, 29, 54, 128; А. Крстић, *Српски градови и тргови у угарској грађи из времена „Дуге војне“ (1443–1444)*, Историјски часопис 65, 2016, 140.

<sup>33</sup> J. Радонић, *Сџоразум у Таји*, 158–160; Р. Engel, *Magyarország világi archontológiája*, I, 210, 283–284, 399, 438–439, 444–445.

<sup>34</sup> L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 376; Константин Михаиловић из Островице, *Јаничарева усџомене или турска хроника*, прир. Ђ. Живановић, Споменик САН 107, 1959, 23; Ј. Калић, *Палаја српских десиоџа у Будиму*, Зограф 6, 1975, 51–58 (= иста, *Евроџа и Срби: средњи век*, Београд, 2006, 653–659).

<sup>35</sup> А. Крстић, *Писмо десиоџа Ђурђа Вуковића угарском краљу Ладиславу V (Смедерево, 14. август 1445)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 36, 2015, 17, нап. 20. Уп. и Ј. Радонић, *Сџоразум у Таји*, 200–201, који, погрешно тумачећи један документ Жигмундове канцеларије, сматра да је град Бартфа (данас Бардејов у североисточној Словачкој) припадао деспоту Ђурђу и да му је дарован приликом уступања Београда 1427. године. Наиме, тим документом од 21. новембра 1433. године римски цар и

Поменута Константинова формулација о деспотовим одласцима сваке године на „западни сабор“ у српској историографији је интерпретирана формулацијом да је српски владар као угарски барон од тада редовно одлазио „на угарске државне саборе“, односно да је присуствовао „саборима угарске властеле“ и разноврсним међународним скуповима.<sup>36</sup> Међутим, сабор угарских сталеза (дијета) није сазиван од стране краља Жигмунда од 1397. па све до 1435. године.<sup>37</sup> Константинов исказ вероватно треба разумети тако да је деспот Стефан у Будиму учествовао у раду краљевског савета,<sup>38</sup> да је присуствовао неформалним састанцима угарских велможа,<sup>39</sup> као и разним међународним окупљањима које је организовао његов западни сизерен. Тако поуздано знамо да се у марту 1423. године, када је краљ Жигмунд у Кежмарку водио преговоре са пољским краљем Владиславом и литванским кнезом Витолдом, уз угарског краља налазио и деспот Стефан Лазаревић. Он је био међу првима потписан и на уговору којим су регулисани угарско-пољски односи.<sup>40</sup> Деспот Стефан Лазаревић се у јуну 1424. године налазио у Будиму, у време када су у угарској престоници вођени прегово-

угарски краљ поново наређује деспоту Ђурђу и његовим службеницима да више не узнемиравају грађане слободног краљевског града Бартфе и не наплаћују њима и њиховој роби никакве трибуте на деспотовим поседима у Угарској: G. Fejér, *Codex diplomaticus*, X/7, 457–460.

<sup>36</sup> J. Радонић, *Сѵоразум у Таѳиу*, 164; М. Пурковић, *Кнез и десѿоѿ*, 26; *Исѿорија срѿског народа*, II, 208 (J. Калић); М. Антоновић, *Десѿоѿи Сѿефан Лазаревић и Змајев ред*, *Историјски гласник* 1–2, 1992, 19; А. Веселиновић, *Држава*, 115.

<sup>37</sup> P. Engel, *The Realm*, 214, 220. О тим саборима в. и E. Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest, 1990, 136, 150–151; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 88–89, 103, 435–437.

<sup>38</sup> М. Поповић доводи у везу ове Константинове наводе са тајним саветовањима (*consilia secreta*) које је угарски краљ одржавао са члановима Змајевог реда: М. Popović, *The Order of the Dragon and the Serbian Despot Stefan Lazarević*, u: Emperor Sigismund and the Orthodox World, ed. E. Mitsiou, M. Popović, J. Preiser-Kapeller, A. Simon, Veröffentlichungen zur Byzanzforschung 24, Wien, 2010, 103, 105. Није увек могуће разлучити да ли су неке активности проистичале из правила Змајевог реда или из обавеза „помоћи и савета“ које су иначе вазали дуговали свом сениору: М. Антоновић, *Десѿоѿи Сѿефан Лазаревић и Змајев ред*, 19.

<sup>39</sup> На пример, један такав састанак на коме је деспот Стефан учествовао одржан је у Бачу 1. новембра 1413. године: А. Ipolyi, I. Nagy, D. Véghely, *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*, VII, Budapest, 1880, 445–446; J. Радонић, *Сѵоразум у Таѳиу*, 164–165. Уп. S. Stanojević, *Die Biographie*, 452, који такође тумачи да Константин говори о окупљањима магната.

<sup>40</sup> G. Fejér, *Codex diplomaticus*, X/6, 533–536; N. C. Tóth, *Zsigmondkori oklevéltár: X (1423)*, Budapest, 2007, 161, nr. 329. J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 290–291; J. Радонић, *Сѵоразум у Таѳиу*, 167–168; *Исѿорија срѿског народа*, II, 209 (J. Калић); М. Антоновић, *Десѿоѿи Сѿефан и Змајев ред*, 20; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie. Die persönlichen Beziehungen Sigismunds von Luxemburg zu Benachbarten Königen und den Herrschern des Balkans*, u: Kaiser Sigismund (1368–1437). Zur Herrschaftspraxis eines eu-

ри између византијског цара Јована VIII Палеолога и краља Жигмунда о стварању једне шире антиосманске коалиције. Српски владар је свакако активно учествовао у тадашњим будимским разговорима.<sup>41</sup> То је изазвало, разумљиво, неповерење султана Мурата II и његов напад на Србију 1425. године, о чему, такође, извештава Константин Филозоф.<sup>42</sup>

Говорећи о деспотовим одласцима у Угарску и доласцима угледника из Угарске њему, као и о никад раније виђеном промету људи преко српско-угарске границе, Константин наводи да је „у његовом Белом граду пре овога понекад боравио краљ“.<sup>43</sup> Податак о Жигмундовом боравку у Београду код деспота Стефана није привукао већу пажњу у науци, те није био провераван. Захваљујући интензивној документарној продукцији угарске краљевске, али и Жигмундове царске канцеларије, било је могуће саставити релативно детаљне итинерере овог владара. Најновији и најдетаљнији начинили су мађарски историчари Пал Енгел и Норберт Тот.<sup>44</sup> Из њега се лако може видети да Жигмунд Луксембуршки није боравио или, тачније, није издавао исправе у Београду у периоду када се овај град налазио у поседу деспота Стефана Лазаревића (крај 1403 / почетак 1404 – јули 1427). То ипак не значи да податак обавештеног деспотовог животописца није тачан. Наиме, угарски краљ је у неколико наврата боравио на јужној граници, у суседству Београда, па је могуће да је током неког од тих боравака свратио до свог вазала, коме је уступио овај град на доживотно уживање. Првенствено се треба фокусирати на првих десетак година деспотовог резидирања у Београду, будући да из Константиновог текста произилази да су ретки боравци „за-

ropäischen Monarchen, ed. K. Hruza, A. Kaar, Wien-Köln-Weimar, 2012, 418; N. C. Tóth, *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozásai*, 351.

<sup>41</sup> E. Windecke, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, ed. W. Altmann, Berlin, 1893, 177, 179–180, 183, 186–187; J. Радонић, *Споразум у Тајини*, 165–166; М. Пурковић, *Кнез и десиоји*, 127–129; И. Ђурић, *Сумрак Византије: време Јована VIII Палеолога (1392–1448)*, Београд, 1984, 259–261; J. Калић, *Десиоји Стефан Лазаревић и Турци*, *Историјски часопис* 29–30, 1982–1983, 12–14; иста, *Десиоји Стефан и Византија*, *Зборник радова Византолошког института* 43, 2006, 35–36; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 334–336; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 423, 425–426.

<sup>42</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 317; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 417; К. Философ, *Живоји*, прев. Г. Јовановић, 92–93. Угарски владар је поново послао војну помоћ деспоту под командом Пипа Спана: L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 71; *Историја српског народа*, II, 209–212, 216 (J. Калић); М. Спремић, *Десиоји Бурађ*, 90; А. Веселиновић, *Држава*, 130.

<sup>43</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 311; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413; К. Философ, *Живоји*, прев. Г. Јовановић, 86.

<sup>44</sup> P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*, Budapest, 2005. Реконструкција Жигмундовог кретања у: J. Hoensch, *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368–1437*, Warendorf, 1995, има одређених празнина и погрешних идентификација насеља.

падног<sup>45</sup> владара у Стефановој престоници били пре краљевог одласка из Угарске крајем 1412. године. Тако је током једне од својих кампања у Босни, Жигмунд Луксембуршки у јуну, јулу и августу 1408. године боравио у суседству Србије, у Јарку, Бачу, Нађенгу (ишчезло насеље Венгице у Срему), Бачинцима, такође у Срему, а 30. и 31. јула био је у Сремској Митровици.<sup>45</sup> У мају и јуну наредне године, пружајући војну подршку деспоту Стефану против брата Вука и Сулејманових Турака, краљ Жигмунд је боравио на територији Баната: издавао је документе у Крашову, Оршави, затим од 9. до 16. јуна у Темишвару и 21. јуна у Ковину на Дунаву. Шест дана касније био је у Ђакову,<sup>46</sup> што значи да је највероватније прошао поред Београда. Могао је том приликом посетити и свог вазала, коме је још почетком године у помоћ послао одреде под командом тамашког жупана Пипа Спана.<sup>47</sup> Иначе, описујући Стефанов сукоб с братом Вуком и Турцима, Константин Филозоф уопште не помиње угарску помоћ. Поново ратујући против Босанаца 1410. године, краљ Жигмунд је 25. августа био у Рачи, у октобру је био у Босни, почетком новембра боравио је поред Дрине, а 6. истог месеца био је поново у Сремској Рачи. Ипак, тешко да је тада ишао према Београду, јер се дан касније налазио у Сребрници (или Сребрнику) „у Усори“, а затим се наредних дана преко Илока упутио у Бач, а одатле преко Сонте и Ђакова у Будим.<sup>48</sup> Следеће, 1411. године у јуну угарски владар боравио је у Темишвару, где је последњи документ издао 17. јуна, а десет дана касније био је већ у Будиму.<sup>49</sup> Да ли је у међувремену стигао да сврати до Београда, остаје отворено питање.

После повратка у Угарску након седмогодишњег одсуства из земље, краљ Жигмунд је 1419. године поново предузео ограничену

<sup>45</sup> P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria*, 87–88. О Жигмундовом ратовању у Босни 1408. године в. D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska): 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo, 2006, 137–142; J. Мргић, *Северна Босна*, 97–98. Занимљиво је да су дубровачке власти почетком марта 1408. године предвиђале могућност да краљ Жигмунд крене у „Романију“ преко Србије и да буде у деспотовом друштву: J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 178; S. Stanojević, *Die Biographie*, 438.

<sup>46</sup> P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria*, 89.

<sup>47</sup> У борбама вођеним током лета учествовали су и одреди мачванског бана Јована Моровићког: G. Wenzel, *Okmánytár Ozorai Pipó*, 226; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 183–184; L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 49–51; I. Nagy, *Codex Zichy*, VI, 245; *Исѣоруѣя срѣског народа*, II, 81 (J. Калић).

<sup>48</sup> J. Hoensch, *Itinerar*, 84; P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria*, 91–92. За различита тумачења да ли је Жигмунд у новембру 1410. године био у Сребрнику на Мајевици или у Сребрници у Подрињу уп. D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 151–154; J. Мргић, *Северна Босна*, 102–103; Н. Исаиловић, *Један нејознајни извор о њредаји градова Хрвоја Вукчића Хрвајинића угарском краљу Жигмунду 1410. године*, *Историјски часопис* 64, 2015, 142–143.

<sup>49</sup> P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria*, 93.

војну акцију против Османлија на Дунаву. У октобру је из Великог Варадина (Орадеа) дошао у Новиград (данашње Кладово), а затим се вратио на леву обалу реке у Оршаву. Средином новембра краљ је био у Северину, 4. децембра у Темишвару, а 22. истог месеца у Вишеграду на северу Угарске.<sup>50</sup> Поново се поставља питање да ли је у току тих 18 дана, током којих нема вести о краљевом кретању, он из Темишвара отишао у горње крајеве Угарске преко Београда? Све у свему, чини се као највероватнија могућност да је краљ Жигмунд посетио деспота Стефана у Београду у другој половини јуна 1409. године, у време када се његов српски вазал налазио на великим искушењима. Као што је познато, ни уз угарску помоћ Стефан Лазаревић није се могао одупрети Турцима и спречити – стицајем околности привремену – поделу државе с братом.<sup>51</sup> То је вероватно и узрок што Константин Филозоф није сматрао битним да помене ратовање угарских одреда на деспотовој страни.

Константин Костенечки је оставио занимљиво сведочанство и о односима деспота Стефана с Католичком црквом и угарским свештенством. Његов исказ да су се угарски свештеници молили за српског деспота уклопљен је у причу о великом угледу који је владар Срба имао код „западних“.<sup>52</sup> С друге стране, једна епизода о деловању угарских свештеника у Београду пред деспотову смрт укомпонована је међу друга неповољна знамења која су слутила надолазећу несрећу. Прича и њена функција у житију показују дубину Константиновог неповерења према римокатолицима. Костенечки каже да су после Васкрса угарски свештеници дошли „на превару“ с народом са угарске територије, да су одржали литију кроз Београд и да су своје иконе на хартији послали деспоту. Особени стил приповедања опет нас оставља у недоумици око значења појединих навода. Тако није јасно шта је писац хтео да каже тиме да их је деспот „наљутио, јер беху његове слуге“. У сваком случају, може се закључити да се ради о свештенству Београдске бискупије и, можда, о католичким свештеницима са деспотових поседа у Угарској. Константин затим као да прекорева свог јунака што није обратио пажњу на, из православног угла, јеретички садржај католичких икона, већ је наредио да се свака икона обележи и да се разделе по градским црквама.<sup>53</sup>

<sup>50</sup> P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria*, 104: *Историја српског народа*, II, 205 (Ј. Калић).

<sup>51</sup> Ј. Радонић, *Споразум у Таиши*, 156; *Историја српског народа*, II, 79–82 (Ј. Калић); Ј. Калић, *Срби у јозном средњем веку*, Београд, 2001<sup>2</sup>, 88–89; М. Спремић, *Деспој Ђурађ*, 58; А. Веселиновић, *Држава*, 117–118.

<sup>52</sup> В. Јагић, *Константијин Философ*, 312; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413; К. Философ, *Живоиѣ*, прев. Г. Јовановић, 87.

<sup>53</sup> В. Јагић, *Константијин Философ*, 324; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 423; К. Философ, *Живоиѣ*, прев. Г. Јовановић, 101; Д. Медаковић, *Једно занимљиво*

Константин Филозоф даље каже како су „долазили њихови нај-благороднији и најхрабрији да служе деспоту као да је краљ“. Један од угарских витезова у деспотовој служби однео је победу на турниру у Будиму и стекао победнички венац. Деспотов биограф наводи затим да је он имао право да угарским племићима и витезовима додељује витешка одличја и да су се многи поносили тиме што им је управо деспот доделио витештво. Пред крај списка, када говори о жалости насталој после деспотове смрти, Константин помиње угарске витезове у деспотовој служби у Србији и њихову велику жалост за преминулим господарем.<sup>54</sup> Поседујући пространа властелинства у разним крајевима Угарске, деспот Стефан је на њима као службенике постављао првенствено своје угарске фамилијаре. Анализа података о службеницима деспота на њиховим угарским поседима показује да се Срби међу њима јављају тек од другог дела владавине деспота Ђурђа, односно од 1440-их година.<sup>55</sup> С друге стране, архивска грађа сведочи о томе да је деспот Стефан заиста доводио неке од својих угарских фамилијара у Србију, на краће или дуже време, и давао им по потреби положаје и дужности, првенствено војне природе. Недавно смо публиковали два раније незапажена латинска писма деспота Стефана, из којих се види да је српски владар у једном тренутку између 1413–1420. године тражио од својих службеника на поседима у Сатмарској жупанији, Стефана и Бенедикта Химфија, да буду војнички спремни да, када добију друга његова писма, дођу код њега са својим људством.<sup>56</sup> Такође, у борбама у Србији и у одбрани Новог Брда у лето 1413. године били су ангажовани деспотови фамилијари Петар и Ђорђе Пошафи од Сера.<sup>57</sup> Свакако је деспотових угарских фамилијара на служби у Србији било знатно више него што то показују ретки преостали документи о њима. Из Константиновог

*место у биографији деспота Стефана Лазаревића*, Зборник Матице српске за друштвене науке 13–14, 1956, 301–304; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 93.

<sup>54</sup> В. Јагић, *Константинов Филозоф*, 312, 319–320; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413, 419; К. Философ, *Живои*, прев. Г. Јовановић, 87, 96; М. Ивановић, *Власиела у Жицију*, 53.

<sup>55</sup> Изузетак је, изгледа, ако је судити по његовом надимку, једино био кастелан Мункача Никола „Рац“, који се на том положају налазио 1424. године: В. Iványi, *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*, Szeged, 1931, 118; P. Engel, *Magyarország világi archontológiája*, I, 369–370; А. Krstić, “Which Realm will You Opt for?” – *Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15<sup>th</sup> Century*, in: *State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule*, ed. S. Aslantaş, S. Rudić, Belgrade, 2017, у штампи.

<sup>56</sup> А. Крстић, *Два необјављена латинска писма деспота Стефана Лазаревића*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 3, 2015, 197–209, текст писама на стр. 207–208.

<sup>57</sup> P. Engel, *Magyarország világi archontológiája*, I, 377, II, 198; А. Крстић, *Два необјављена писма*, 203.

излагања види се да су боравили на Стефановом двору или у другим местима у Србији до краја његове владавине. Навод ученог бугарског писца о томе како је деспот Стефан додељивао витештво угарским племићима могао би се довести у везу са чињеницом да је он био један од чланова оснивача Змајевог реда 1408. године. Наиме, сматра се да су барони чланови Змајевог реда имали право да примају витезове у други, нижи ранг реда.<sup>58</sup> Нажалост, у сачуваној архивској грађи нема директних података о таквој деспотовој делатности. У једном од два поменутих писма деспот назива Стефана Химфија од Ремете „племенитим витезом“, али се за Реметског зна да је, попут оца, стрица и брата од стрица постао витез на угарском двору (*miles aulae regie*), изгледа, још током последње деценије XIV века.<sup>59</sup> У сваком случају, овај документ показује да су на деспотовом двору и у његовој латинској канцеларији добро познавали етикецију и витешку културу која је долазила преко Угарске. То је посредна документарна потврда Константиновог излагања.

Још један моменат који показује велику обавештеност Константина Костенечког и његову прецизност, онда када он сматра да је то потребно, јесте његово излагање о деспотовом посредовању за ослобађање угарских барона из турског ропства после битке код Лашве у Босни 1415. године. Наиме, Константин помиње двојицу угарских банаова, „Петра и Иваниша Мировијског“, који су се захваљујући посредништву деспота Стефана код султана откупили из ропства и спасили сигурне смрти.<sup>60</sup> Међутим, из сачуваних угарских докумената насталих 1416. године, види се да је деспот Стефан посредовао за четворицу угарских барона (Јована Маротија, бана Мартина, Јована од Харапа и Петра, сина Хенрика Сепеша).<sup>61</sup> Пошто се може закључити да су Мартин Дерш од Сердахелја и Јован Харапки преминули у турском заточеништву,<sup>62</sup> тиме треба објаснити и зашто деспотов биограф помиње само избављење Маротија/Моровићког и Петра Сепеша.

<sup>58</sup> М. Антоновић, *Десџоји Сџефан и Змајев ред*, 21; М. Поповић, *The Order of the Dragon*, 104–105, с ранијом литературом; в., такође, и J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 123–125; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 416–417.

<sup>59</sup> А. Крстић, *Два необјављена писма*, 198–199, 207–208, с другом литературом о Стефану Реметском.

<sup>60</sup> В. Јагић, *Константинов Философ*, 312; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 414; К. Философ, *Живоиџ*, прев. Г. Јовановић, 88.

<sup>61</sup> E. Mályusz, I. Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár: V (1415–1416)*, Budapest, 1997, 599, nr. 2255; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 250; С. Ђирковић, *О једном посредовању десџоја Сџефана између Угарске и Турске*, Истраживања 16, 2005, 230–231, 235, 239.

<sup>62</sup> Мартин Дерш од Сердахелја помиње се као мртав 8. августа 1417. године: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, *Diplomatikai levéltár*, 10607. О Јовану

Константин нас такође обавештава о војној помоћи коју је деспот Стефан, у склопу својих вазалских дужности, послао краљу Жигмунду против хусита. Тај догађај, за који Костенечки каже да се збио у зимско време, и да је у питању био само мали одред војске, који је требало да заплаши хусите, био је повод за његово излагање о „јереси званој Хус“.<sup>63</sup> Други извори, попут дела Жигмундовога биографа Еберхарда Виндекеа, допуњују Константинове податке о борбама Срба против хусита у Чешкој. На основу њих познато је да се одред српских коњаника, који је, изгледа, ратовао под командом тамешког жупана Пипа Спана, борио у Чешкој током децембра 1421. и јануара 1422. године.<sup>64</sup>

Константин Филозоф доста опширно говори о предаји Београда Угрима након смрти деспота Стефана Лазаревића, мрачним бојама сликајући тешке прилике које су наступиле за српско становништво, принуђено да у великом броју напусти дотадашњи престони град. Деспотов животописац саопштава како је нови српски владар, господин Ђурађ, тобоже, мирно предао „царски град“ „западном краљу“, јер се уплашио Турака. Константин је претходно описао како је цар Мурат на вест о деспотовој смрти напао Србију, освојио Крушевац и безуспешно опседао Ново Брдо. Када је на молбу српских посланика наводно хтео да врати освојено, стигла је вест да је голубачки војвода, који је претходно одбио да преда тврђаву господину Ђурђу, вољан да је уступи Турцима. Због зиме султан се повукао из Србије, али су његови заповедници од вероломног војводе преузели Голубац, после чега су Турци плачкали околину града.<sup>65</sup> О бављењу краља Жигмунда на јужним границама Угарске у време смрти деспота Стефана, његовом доласку под Београд, логоровању у Борчи, преузимању Београда од Ђурђа Бранковића крајем септембра 1427. године и боравку у граду који је означавао као „кључ и стопу“ Угарске до почетка децембра исте године већ смо раније подробно писали.<sup>66</sup> Ипак, овде морамо коригова-

Ботошу Харапкију нема никаквих вести после 1416. године: P. Engel, *Magyarország világi archontológiája*, I, 499, II, 95, 230; idem, *Középkori magyar genealógia*, Magyar Középkori Adattár, CD-Rom, Budapest, 2001, *Dorozsma nem 3. tábla: Harapki Botos; Győr nem 2. Szerdahelyi-ág 1. tábla*. О бици у Лашви и судбини појединих угарских учесника боја в. D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 196–201, 205–212; isti, *Bitka u Lašvi 1415. godine*, u: Raukarov zbornik, Zagreb, 2005, 275–292.

<sup>63</sup> В. Јагић, *Константијин Филозоф*, 313–314; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 414–415; К. Филозоф, *Живоиѝ*, прев. Г. Јовановић, 88–90.

<sup>64</sup> E. Windecke, *Denkwürdigkeiten*, 120; S. Stanojević, *Die Biographie*, 468–469; *Историја српског народа*, II, 209 (Ј. Калић).

<sup>65</sup> В. Јагић, *Константијин Филозоф*, 322–323; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 421–422; К. Филозоф, *Живоиѝ*, прев. Г. Јовановић, 99.

<sup>66</sup> А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи, или када је и како Београд предао Угрима 1427. године?*, *Историјски часопис* 61, 2012, 115–127, где су анализирани бројни извори и наведена ранија релевантна литература.

ти један свој тадашњи закључак. Наиме, полазећи од Константиновог навода да се султан повукао због зиме пре предаје Голупца и хронолошких података српских летописа и других извора о османским пустошењима Браничева после предаје Голупца, тада смо закључили да је војвода Јеремија уступио ову тврђаву Османлијама у позну јесен 1427. године, односно око месец дана након што је Жигмунд примио Београд.<sup>67</sup> Међутим, Голубац је предат Турцима 21. септембра 1427. године или нешто пре тога, јер је тога дана Мурат II упутио победничку прокламацију о освајању Голупца египатском султану.<sup>68</sup> Како је краљ Жигмунд 27. септембра обавестио папског легата да је преузео Београд, у коме је издавао акте најкасније почев од 2. октобра 1427. године,<sup>69</sup> произилази да је вест о губитку Голупца највероватније већ била стигла до Београда у време када су финализовани преговори о предаји престоног града Угрима. Из тога следи да је Константиново објашњење за брзу предају Београда у основи тачно, иако писац, разумљиво, не помиње претходни споразум да се град врати угарској круни након смрти деспота Стефана. Обавезе преузете у Тати 1426. године, у околностима када су Османлије заузимале и опседале најважније градове у Србији, нису се могле игнорисати, а угарски краљ могао је бити једини савезник против султана Мурата II. Стога су нови српски владар и његов двор предузели неизбежне кораке ка брзој обнови вазалних односа према краљу Угарске.

На крају, можемо да закључимо да је сучељавање података Константина Филозофа о српско-угарским односима у време деспота Стефана Лазаревића са другим изворима, првенствено оним документарног карактера и угарског порекла, још једном показало обавештеност и поузданост деспотовог биографа. То улива поверење и према оним подацима који се (за сада) могу наћи само код овог писца, пружајући основу за даља истраживања.

<sup>67</sup> А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи*, 126.

<sup>68</sup> С. Imber, *The Ottoman Empire 1300–1481*, Istanbul, 1990, 105.

<sup>69</sup> *Deutsche Reichstagsakten*, IX, Gotha, 1887, 72–74, no. 61; А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи*, 119, 123.

*Aleksandar R. Krstić*

THE HUNGARIANS AND SERBIAN-HUNGARIAN RELATIONSHIPS  
IN THE BIOGRAPHY OF DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ  
BY CONSTANTINE THE PHILOSOPHER

S u m m a r y

The paper discusses information concerning the Hungarians and Serbian-Hungarian relationships, given by Constantine the Philosopher (Konstantin Kostenečki) in his biography of Despot Stefan Lazarević (ruled 1389–1427). Comparing this data with other documentary and narrative sources, primarily of Hungarian origin, the author shows the accuracy and precision of some of Constantine's accounts, and also points out some which have not yet been confirmed by other sources. Constantine the Philosopher only summarily mentioned the Serbian-Hungarian warfare conducted in the years following the battle of Kosovo (1389). He briefly narrated the battle of Nicopolis (1396) and reported on Stefan Lazarević's efforts to get closer to the Hungarians, why the Serbian prince had to justify himself before Sultan Bayezid in 1398. Constantine also reported about the great change that occurred in Serbian-Hungarian relationships at the beginning of the 15th century – the agreement between Despot Stefan and King Sigismund of Luxembourg. By the end of 1403 or the beginning of 1404, the Serbian ruler became the vassal of Hungarian king and received in return Belgrade (and some other territories in the northwestern part of Serbia, which Constantine did not mention). The Despot's biographer represented this contract as an agreement of two equal parties and as the result of efforts of the "Western emperor" to befriend with Despot Stefan. Describing very unusual and contradictory position of the Serbian despot, who was at the same time the vassal to both the sultan and the Hungarian king, Constantine the Philosopher presented that situation as an expression of Despot's great wisdom and political skills. Constantine regarded that the Hungarians were not pleased with such a position of Despot Stefan, but they had to tolerate it, because the Serbian monarch and his state represented the buffer zone towards the Ottomans. The information of the despot's biographer that King Sigismund visited Despot Stefan in Belgrade may refer to the events of 1409, when the Hungarian king personally went to the Danube border and military supported

his Serbian vassal against the Ottomans and Stefan's younger brother Vuk. Constantine the Philosopher mentioned that Despot Stefan attended the "Western assembly" in Buda, i.e. the festive meeting of the European royalty and nobility which King Sigismund organized in 1412. He also stated that Despot Stefan went to the Hungarian court on the regular basis after King Sigismund returned to Hungary in 1419. Constantine asserted that King Sigismund gave to Despot Stefan a number of estates across Hungary, that many of Hungarian noblemen were in the Despot's service and that some of them received a knighthood from him. The archive material indeed testifies that Despot Stefan gained vast estates in Hungary and that he brought some of his Hungarian familiars in Serbia, where he entrusted them the military duties. Constantine the Philosopher was well informed about the mediation of Despot Stefan upon freeing of some Hungarian barons from Ottoman captivity in 1416, and he also mentioned the military assistance which the Serbian ruler gave to his western suzerain against Hussites in Bohemia (in the winter of 1421/22). Constantine the Philosopher extensively narrated about the handover of Belgrade to the Hungarians after the death of Despot Stefan in 1427, painting with dark colors the difficult circumstances that had occurred for its Serbian inhabitants, as many of them were forced to leave the city.